

АНТОН ЧЕРВЕНАКОВ ЗА АНТОН ШОУРЕК

Благодаря за поканата да споделя някои мои спомени за А Шоурек, който ми е бил тъй близък и за почти две десетилетия съветник, възпитател и учител — с една дума. пример.

Да започна с обстановката, в която помня дядо Шоурек през последните години от живота му. Къщата, в която живеехме, беше едноетажна, но доста просторна старософийска паянта (купена през 1893 г.). Пред нея имаше градина с висока бреза и много голям, величествен чимшир, няколко десетки розови храста, повечето ашладисани от него. Обичаше да поддържа градината си сам. Неговата стая беше с прозорец на изток, който гледаше към задния двор. В стаята легло, гардероб, библиотека, съставена от няколко открити рафта (тя съществува и до днес), писалище с етажерка отпред, кантонерка с наклонена плоскост за писане — нещо като катедра. Ъгловат шкаф, който съдържаше различни материали, главно за изработване на геометрични модели, и азбучния каталог на библиотеката му, в отделни класьори за всяка буква, подвързани от него самия. Крайната част на библиотеката има вратичка с декоративна пирография, представляваше стабилизирани пейзаж, изработена също от самия Шоурек, каквато имаше и на закачалката в коридора.

Спомени (с незначителни промени) на проф. Ал Червенаков от Медицинска академия (внук на А. Шоурек) разказани на 10 март 1976 г. и отпечатани в т. 19 (52) на „Физико-математическо списание“ (1976), 243–246.

В стаята си А. Шоурек прекарваше доста часове от деня в работа—пишеше и чертаеше, но чувеше ли по-голям шум или оживление в къщата, веднага се появяваше— ту да се приседили към глъчката, ту строго да смъмри.

На главата си обичаше да слага шапчица, бродирана от майка ми като момиче, на гърба — кафяв, леко пъстър халат от времето на конгреса по математика в Кеймбридж.

На нощната му масичка винаги имаше един двустранно черноматиран картон с големината на канцеларски лист и подострен бял молив. Писаното върху картоната можеше да се изтрие. През нощта той нанасяше на картоната хрумнали му идеи или решения. Почти не помня картонът да е останал чист, без ред или черта. В този кабинет идваха само най-близките приятели, колеги, студенти. Другите приемае в отделна гостна стая. Страдаше от астма и понякога, особено в мъгливо време, дишането му беше много тежко.

През зимата носеше балтон, подплатен с кожи от диви котки, и калпак от черен астраган. Както беше тогава обичаят, из улиците се движеше с бастун, но на него малко се подпираше. Повечето го държеше в ръцете, вкопчени една в друга на гърба.

Взимаше ме понякога със себе си в Математическия институт, който се помещаваше недалече, в една еднотажна сграда на ул. „Сан Стефано“ срещу ул. „Марин Дринов“, отстъпила днес място на голяма жилищна кооперация. Възхищавах му се, като гледах работата над моделите. Много от тях беше изработил лично, други работеха студенти, а той умело ги напътстваше и подпомагаше.

Естествено е дядото да следи уроците на своя внук, особено по математика. Учители ни бяха неговите ученици Благой Иванов, Тодор Тодоров и Венцеслав Иванов. Като му показвах какво и как учехме, той често показваше още други начини за доказване на някои теореми (без да критикува обучението) и ме запознаваше с области, които училището нямаше да засегне. За всичко имаше удивително прост и убедителен начин на представяне и обяснение; което се поддаваше, обясняваше го с модел. Изработвахме го заедно с общи усилия от най-прости материали: рисувателна хартия, картон, конци, топлийки, станиол. Начинът, по който изхождаше от дадено положение и преминаваше към извеждане и решаване на уравнения, ми стана образец в мисленето. Послужи ми по-нататък, при следването и още по-късно, когато след години бях изправен пред задачата също да преподавам, макар и в друга област на науката.

Интересно е да се знаят поводите и причините за това, че Шоурек и много други чехи интелектуалци, като Мърквичка, Шкорпил, Вешин и др., са се озовали в България — по право в Източна Румелия, веднага след Освобождението, за да заемат места като гимназиални учители в Пловдив, Сливен и другаде. Почти всички те са имали връзки с българи още преди Руско-турската война. В Писек, родния град на Шоурек, е имало земеделско училище, в което са се учили българи, между които и Васил Атанасов, с когото се сприятелява. В Прага е съществувало дружество „Българска селянка“, в което са членували и чехи, например Мърквичка. Шоурек е посещавал сбирките на „Българска селянка“. Интересът към съдбата на България е бил много жив. Когато през 1877 г. избухнала Руско-турската война, ходът на събитията бил следян с трепет. „Плевен падна!“ — бил възторженият възклик, който заменил по това време обикновените всекидневни поздравявания. Групата около „Седянка“ и техни приятели са се готвили за България — когато тя се освободи, и идването им в България станало поради вживяна градивна славянска солидарност.

От България Шоурек неколkokратно посети пак родния си край и направи няколко пътувания из Европа, прекара по-дълго време в Италия и Швейцария. Беше осведомен по много въпроси, познаваше характера и забележителностите на много страни — и на такива, които не бе посетил. Към него се обръщаха за съвет приятели, познати и непознати, на които предстоеше да пътуват в чужбина. Той им даваше подробни сведения и какъвто беше методичен и точен, им съставяше програма, отбелязваше забележителностите, правеше им извлечения от разписанията на влаковете, даваше съпроводителни и въвеждащи писма до негови познати. Поддържаше доста обширна кореспонденция. Особено тачеше приятелските отношения на проф. Струдничка в Прага и Джино Лория в Генуа.

При някои пътувания ме взимаше със себе си, макар че бях още сравнително малък, 7—8 годишен. Тези пътувания и развеждания с допълнителни разяснения ми откриха цял нов свят.

При пътуванията държеше всичко да е навреме готово и отрано да е на гарата. Веднаж пак бързахме и приближавахме гарата. Баба ми и леля ми се бяха нещо позабавили. Дядо ми безпокойно: “Хайде, много се бавите, закъсняхме!” Баба ми: „Шоурку, спокойно, има още време.” В този момент свирна свирка на локомотив. Дядо: „Ето на, може да е тръгнал по-рано!”

Освен от математика Шоурек се интересуваше от ръчна работа, пирография, оптика и акварелна живопис.

Имаше широк кръг от познати. Дружеше приятелски най-вече със съквартилците, колеги от университета: Шишманов, Милетич, Златарски, Ив. Георгов, М. Бъчваров и др. Не му бяха чужди и литераторите, кръгът около д-р Кръстев и „Мисъл”, домът на Екатерина Каравелова. Споменавам места, където лично ме е водил и които ми останаха отворени и по-късно.

Над всички приятелства обаче беше това, което свързваше него и чрез него цялото му семейство с Иван Мърквичка. Нямаше ден да не се посетят, да не се видят, за да беседват, да се съветват. Мърквичка беше наш кум и кръстник на три поколения. Благодарение на това тъй дълбоко взаимно познаване почти на шега, само за три сеанса, можа да се създаде изумителният по художествен замисъл и психологическо проникновение портрет, който имаме пред себе си.

През 1925 г. настъпи време, когато достъпът до любимия институт му бе забранен. В него се настани извънредният съд, който съдеше обвинените в извършване атентата в катедралата „Св. Неделя”. Беше най-близо до прословутия пети полицейски участък. Спомням си как Шоурек се възмущаваше и протестираше на всеослушание, че така се осквернява един научен институт на университета.

Последните ми спомени са от февруари 1925 г. Антон Шоурек работеше почти денонощно над проективната геометрия. Бързаше да я отпечата.

Дойде време за изпитната сесия. Настинал, с начална бронхопневмония не можеше да излиза и да провежда изпити в института. Затова покани студентите вкъщи. Посрещнах ги на вратата. Изпитът много го умори, но беше доволен. Гордееше се с възпитаниците си, с големия напредък на българските математици, с ярко открояващи се таланти между тях. След това легна и не стана повече.

Проективната геометрия беше допечатана след смъртта му.